

AUTORITATEA PRINCIARĂ ÎNTRE REGLEMENTĂRI JURIDICE ȘI PUTEREA STĂRIILOR. DOMNIA LUI MIHAI APAFI

Susana Andea*

Abstract: *The present paper offers an analysis regarding the authority of Michael Appafi, prince of Transylvania, in comparison to Gabriel Bethlen's and George Rákoczi's I. The political context and the terms imposed by the Estates after their ascension to the throne are compared gradually, as well as the economical and military aspects and the princely authority in relation to the Transylvanian Estates. This approach allows a more nuanced reflection on the longest reign in the history of the Principality of Transylvania (Michael Appafi, 1661-1690). It is considered that only the final part of his reign (particularly after 1683) was the time when the group of nobles surrounding the prince imposes its own policy and influence, as a result of a changing balance of power between the Habsburg and the Ottoman empires.*

Keywords: Transylvania, Michael Appafi, Gabriel Bethlen, George Rákoczi, princely authority

Evenimentele care au urmat după insuccesul campaniei din Polonia a lui Gheorghe Rákoczi al II-lea, în 1657, au marcat evoluția principatului Transilvaniei. Au succedat domnii scurte, uneori suprapuse (cazul lui Gheorghe Rákoczi al II-lea cu Acațiu Barcsai) susținute când de Habsburgi, când de Poartă, pline de conflicte militare dar și de sfârșit tragic pentru principe. Gheorghe Rákoczi al II-lea moare după rănilor primite în lupta de la Florești, Acațiu Barcsai este ucis din porunca lui Ioan Keményi, acesta din urmă sfârșind și el pe câmpul de luptă.

Analiza autorității princiare¹ pe toată durata existenței principatului autonom sub suzeranitate otomană (1541-1690) a evidențiat faptul că principele a luat locul vechiului voievod din epoca voievodală iar autoritatea noului conducător s-a mărit în mod substanțial, imitând la nivel restrâns manifestările și practicile fostei curți regale. După o perioadă de frământări, de lupte între diferite grupări sprijinite când de Poartă când de Viena, încet dar sigur, Transilvania a pornit spre o evoluție independentă, de sine stătătoare, în care principele ales de Stări și confirmat de Poartă dispune de autoritatea internă și externă. Noua conjunctură a încurajat și favorizat în același timp apropierea de Moldova și Țara Românească, țări vecine și aflate sub tutela aceleiași puteri suzerane comune Poarta. Teoretic principele

* Cercetător științific I dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, email: eandea@yahoo.co.uk

¹ Biró Vencel, *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690*, Kolozsvár, 1917.

dispune de putere în politica militară, financiară, judiciară, dreptul de donații, de a emite legi împreună cu Stările întrunite în Adunarea țării dar și în politica externă cu unele mici restricții. Anumite conjuncturi interne și externe au favorizat sau, dimpotrivă, au împiedicat folosirea tuturor acestor prerogative. Avem aici în vedere în special raportul de forțe dintre Poartă și Imperiul Habsburgic, starea de pace sau de război dintre ele. Respectarea tratatelor de pace de către cele două puteri din zonă a avut puternice repercusiuni și asupra Transilvaniei, lipsind susținerea sau incitarea vreunei grupări pentru acțiuni ostile. Pe de o parte Poarta s-a abținut să încurajeze inițiative războinice venite de la vreun membru al unor familii nobiliare din Ungaria – prin tradiție revoltat împotriva cuiva – așa cum și Viena a preferat abținerea în susținerea financiară a unor acțiuni pornite contra principelui aflat pe scaun.

Perioada 1657-1661 este văzută în istoriografie ca una de decădere, luându-se în considerare pierderile teritoriale, umane și materiale ale țării, ca și condițiile impuse principelui de către Poarta Otomană și Stări. Dacă însă analiza se concentrează pe efortul depus de fiecare principe în scurtul interval cât s-a aflat în fruntea țării de a-și consolida puterea și de a se impune Stărilor poate că imaginea ar fi una puțin nuanțată atât pentru Acațiu Barcsai cât și pentru Ioan Keményi, fără a mai vorbi de Gheorghe Rákóczi al II-lea inițiatorul șirului de evenimente nefericite pentru principat.

O imagine oarecum asemănătoare s-a perpetuat și privitor la domnia îndelungată a lui Mihail Apafi (1661 septembrie – 1690 aprilie 15) de aproape trei decenii, cea mai lungă domnie din istoria existenței principatului. Sunt și azi acceptate anumite clișee provenite din scrisul unor cronicari contemporani, dar și din producția istoriografică în speță maghiară și preluată apoi și în alte studii, anume că Apafi ar fi un principe slab, mai bun de popă, preocupat de probleme religioase etc. Cât adevăr și cât fals există în aceste opinii încercăm să lămurim prin cele de față.

Pentru o evaluare exactă a autorității princiare a lui Mihail Apafi credem că trebuie luate în considerare mai multe criterii: a) raportul principe-Stări (relațiile cu Consiliul princiar, cu Stările întrunite în Adunări Generale), b) puterea economică a principelui, c) autoritatea militară, d) relațiile „externe” cu Poarta, cu alte state creștine.

Opinia general acceptată este aceea că domniile lui Gabriel Bethlen (1613-1629) și a lui Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) reprezintă „epoca de aur”, de maximă înflorire a principatului și de afirmare a autorității princiare. La aceste considerații s-a avut în vedere în special aprecierea prezenței principatului în spațiul extern transilvănean și implicarea lui în problemele europene – războiul de 30 de ani etc. Desigur că nu poate fi omisă nici o anumită nostalgie față de posibilitatea ipotetică de reînviere a decedatului regat ungar prin oportunitatea ivită de asociere la titlul de principe și a calității de rege, fapt apreciat în mod special și în cazul altor principii, precum Ștefan Bocskay sau Francisc Rákóczi al II-lea. Este motivul pentru care ne propunem o evaluare comparativă a celor două domnii cu cea a lui Mihail Apafi, prin compararea criteriilor suspomenite.

Gabriel Bethlen își începe domnia în 1613 ca om al turcilor, sprijinit de Poartă și numit de aceasta pe tron, fără ca Stările să aibă vreun rol în acest sens. La urcarea pe tron i se impun o serie de „condiții”² de către Stări întrunite în Adunare, prin care acestea restrâng autoritatea princiară și au tendința de a subordona principele (de exemplu: fără acordul consilierilor să nu poată încheia confederații cu țările vecine, să nu facă donații mari, să nu facă numiri în demnități înalte, de asemenea să nu poată înstrăina teritorii din țară fără acordul Stărilor, să nu implice țara în acțiuni externe fără același acord, drept de veto al Stărilor la poziția principelui, jurământ de credință al armatei față de principe și Stări etc.)³. În decurs de un an principele reușește să iasă deasupra acestor condiții și să-și întărească autoritatea.

Gheorghe Rákoczi I la urcarea pe tron are de trecut un obstacol serios prin cele 15 „condiții” al Stărilor, divizate în susținerea lui în fruntea țării. Între condițiile impuse: păstrarea neatinsă a dăruirilor domniilor antecesorilor etc. Reușește după primii ani să-și consolideze autoritatea⁴.

Mihail Apafi ajunge la putere în condiții mai grele decât Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákoczi al II-lea sau Acațiu Barcsai, Ioan Keméni. Considerat și el omul turcilor, are de trecut mari dificultăți. Pe lângă marea restrângere teritorială a țării, pierderea principalelor cetăți de margine ce a dus la prăbușirea sistemului defensiv ca și creșterea pretențiilor Porții față de cuantumul tributului Transilvaniei⁵, Stările impun în Adunarea Generală⁶, printre altele, ținerea unui tezaurar (cu evidența veniturilor), armata să nu mai poată fi obligată să presteze servicii militare peste granițele țării, problemele de politică externă să nu poată fi dezbătute fără știrea și prezența membrilor Consiliului princiar etc. Contrar tuturor aparențelor, Mihail Apafi va reuși în primii doi ani să-și consolideze puterea și să elimine o serie din „condițiile” impuse de Stări. Rezultă din cele de mai sus că practic atât Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákoczi I, cât și Mihail Apafi și-au început domniile în împrejurări neprielnice în care Stările prin „condițiile” impuse le-au stîrbit autoritatea și au încercat să controleze puterea principilor. Pe durata

² Practica Stărilor de a impune niște restricții se regăsește încă în anii de început ai constituirii principatului Transilvaniei. Dacă în 1543 [*Monumenta Comitalia Regni Transsylvaniae. Erdélyi országgűlési emlékek* (infra : MCRT), I, Budapesta, 1875, p.175-177] reginei Izabela și fiului său I se cere să respecte privilegiile Stărilor, să conducă cu ajutorul sfatului primit de la consilieri, ca pe viitor Stările să aleagă un principe de neam ungar, să fie eliminați străinii din funcții etc., ulterior s-au mai adăugat altele. Astfel, în 1550 [MCRT, I, p. 304] cancelarul să fie numit cu consultarea Stărilor; în 1551 [MCRT, I, p. 315] să se aleagă din fiecare *natio* câte 2 reprezentanți care să sfătuiască regina în problemele țării până la adunarea Stărilor (cf. Trocsányi Zsolt, *Törvény alkotás az Erdélyi Fejedelemségben*, Budapesta, 2005, p. 15-28).

³ MCRT, VI, Budapesta, 1880, p. 355-363.

⁴ MCRT, IX, Budapesta, 1883, p. 148-156.

⁵ *Istoria românilor. V. O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, București, 2003, p. 341-368.

⁶ MCRT, XIII, Budapesta, 1888, p. 77-84; *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár, 1540-1848 évi Erdélyi törvények*, Budapesta, 1900, p. 28-33, 258-276.

domniei lui Gabriel Bethlen au fost ținute un număr de 34 de Adunări ale Stărilor (în limita informațiilor edite) care dau o medie anuală de 2,1, în timpul lui Gheorghe Rákoczi I s-au întrunit 27 de Adunări, media anuală fiind de 1,5, pe parcursul celor 29 de ani de domnie ai lui Mihail Apafi s-au ținut 83 de Adunări ale Stărilor, media lor ridicându-se la 2,8 pe an. Așadar, o medie mai mare decât în cazul celorlalți doi principii⁷.

Frecvența mai mare a convocării și întrunirii Stărilor în Adunări generale a depins în mare măsură de contextul politic intern, cum ar fi stările conflictuale dintre diverse grupări nobiliare, de participarea la anumite campanii militare etc. În general, frecvenței s-a asociat ideea că ea este invers proporțională cu autoritatea princiară, adică o frecvență mai mare însemna o autoritate mai mică a principelui. Analizată din această perspectivă situația domniei lui Apafi, ar putea indica o slăbire a autorității princiare față de domniile lui Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákoczi I.

La această analiză însă ar mai trebui luat în considerare și un alt aspect anume cel al structurii participanților și al numărului acestora la Adunările de Stări. Pe baza informației cunoscute s-a putut constata o creștere numerică a participanților. Fără să existe o reglementare oficială în acest sens, conform vechiului obicei (*régi szokás szerint*)⁸ invocat în invitație comitatele, scaunele, orașele etc. erau chemate să-și trimită soli sau împuterniciți la adunări; uneori actul semnat de principe preciza numărul celor chemați, alteori lăsa la latitudinea instituției, iar în anumite situații invitația cerea doar să se trimită cât mai mulți reprezentanți pentru a se decide în problemele importante ale țării (participare la campanii militare, alegere de principe). La acești trimiși oficiali ai structurilor administrative – dintre care unii, precum comiții comitatelor, juzii scaunelor etc. erau numiți în funcții de principe – se adaugă nobilimea mare care primește invitații nominale de participare, invitarea fiind făcută potrivit unor calcule riguroase care ținea cont de opiniile și poziționarea acestora față de principe. Un segment numeros al participanților îl formau „curtenii”, marea nobilime cu rosturi la curtea princiară. Din analiză reiese că dacă în anul 1654⁹ luau parte 77 de persoane la Adunarea Generală, dintre acestea 11 erau demnitari ai curții (membrii Consiliului princiar, protonotari, asesori, director fiscal), 21 mari nobili, 19 reprezentanți ai orașelor săsești (Sibiu 4 persoane, Brașov același număr, Sighișoara, Mediaș, Bistrița cu câte 2 iar Sebeș, Cincu, Rupea, Miercurea, Nocrich și Orăștie cu câte o persoană), 7 trimiși ai comitatelor, 8 ai secuilor și 6 ai orașului Cluj, respectiv 5 din partea Orăzii. În anul 1664¹⁰ numărul total al participanților se ridică la 103 persoane. Din punctul de vedere al reprezentării situația era

⁷ Trocsányi Zsolt, *Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései. Adalék az erdélyi rendiség történetéhez*, Budapest, 1976, p.

⁸ MCRT, VII, Budapest, 1881, p. 373, 509; VIII, Budapest, 1882, p. 122, 365.

⁹ MCRT, XIII, p. 479-480.

¹⁰ MCRT, XIII, p. 316-319.

următoarea: 53 de persoane veneau de la Consiliul princiar, Tabla regească, regaliști, curteni (cancelar, protonotari, notari, secretari), comitatele (Alba, Turda, Târnava, Cluj, Dăbâca, Solnoc câte doi trimiși, respectiv Hunedoara, Zarand și „din Partium” câte un reprezentant) aveau un total de 16, scaunele secuiești (Odorhei, Trei Scaune, Ciuc și Arieș cu câte 2 trimiși iar Mureșul cu unul) 9, orașele (Alba Iulia, Aiud, Turda, Cluj, Dej, Târgu Mureș, Odorhei) un total de 14, orașele săsești (Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Brașov, Bistrița, Orăștie, Sebeș) 11. Și mai edificatoare este situația din anul 1686¹¹, când din catalogul celor invitați să participe rezultă un total de 164 de persoane. Dintre acestea 120 sunt consilierii, protonotarii, asesorii, magnații, văduve de magnați etc.; comitatele (Alba, Târnava, Turda, Cluj, Dăbâca, Solnocul Interior, Hunedoara și Zarand, Crasna, Maramureș și Solnocul de Mijloc) au 10 reprezentanți, scaunele secuiești (Odorhei, Sepsi Kezdi și Orbay, Scaunele Mureș și Arieș) 11, scaunele săsești (Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Sebeș, Orăștie, Cincu, Cohalm, Miercurea și Nocrich, respectiv districtele Brașov și Bistrița) 11 iar orașele și târgurile (Alba Iulia, Cluj, Cojocna, Debrețin, Târgu Mureș, Ocna Sibiului, Sic, Zalău, Odorhei, Târgu Secuiesc, Brețcu, Sf. Gheorghe, Cehul Silvaniei și Miercurea Ciuc) 14. Se constată o creștere spectaculară a numărului celor din anturajul princiar, a curții princiare și a Consiliului princiar în special, persoane fidele și susținătoare a deciziilor luate de principe.

Rezultă de aici că principele și anturajul său s-a asigurat că va obține votul majorității pentru aprobarea propunerilor prezentate. Ca atare nu credem că frecvența mai mare este întru totul relevantă pentru dimensiunea autorității princiare, ea fiind generată în special de conjuncturile externe nefavorabile principatului (evenimentele din anii 1664, 1680-1682 și 1685-1690) când pe lângă principe s-a instituit o „delegație permanentă”¹² care a funcționat cu rolul unui consiliu princiar extins sau mai degrabă ca o adunare de Stări restrânsă convocată mai ușor la nevoie. Probabil că măsura inițiată în 1664 ținea cont de expediția nefericită a lui Gheorghe Rákoczi al II-lea și urmarea evitarea implicării și responsabilizării principelui în decizii riscante.

Raportul de forțe dintre principe și Stări poate fi estimat și din perspectiva relației principe – Consiliul princiar. Aici ar fi de luat în considerare măsura în care Consiliul princiar funcționează prin ocuparea tuturor celor 12 locuri existente potrivit reglementărilor în vigoare, cine desemnează sau îi alege pe membrii Consiliului, dacă opinia acestora este cerută sau nu de către principe și în ce măsură este luată în considerare etc.

Pentru domnia lui Gabriel Bethlen, cu informații documentare mai puține¹³, estimăm că în Consiliul princiar de 12 locuri ocuparea medie era de 11 locuri, în timp ce domnia lui Gheorghe Rákoczi I are o medie de 6,5 consilieri din totalul de

¹¹ MCRT, XIX, Budapesta, 1896, p. 179-184.

¹² Trocsányi Zsolt, *Erdély központi kormányzata 1540-1690*, Budapesta, 1980, p. 147-180.

¹³ *Ibidem*, p. 19-99.

12, numărul fiind mult mai mic spre sfârșitul domniei. Pentru Mihail Apafi media numărului de consilieri se situează la 11,4 pe an.

În ceea ce privește ocuparea locurilor din Consiliul princiar și semnificația acestui fapt ar putea avea mai multe explicații. Pentru domnia lui Mihail Apafi sunt păstrate mai multe documente și informații decât pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea, cele mai valoroase fiind „opiniile” (*censura*) cerute în scris consilierilor. Compararea acestora cu decizia finală luată de principe este cea mai bună metodă de evaluare a nivelului de influențare a deciziei princiare de către consilieri. Desigur că nu am reușit să facem această analiză în toate situațiile în care s-au păstrat în scris opiniile membrilor Consiliului princiar. Dar putem să spunem că atunci când, spre exemplu, s-a pus problema sprijinirii fugii lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești, prin Transilvania, sau a soției acestuia, s-au cerut și au contat opiniile unui număr restrâns de consilieri (nu în totalitatea acestora). La fel s-a procedat și în alte situații, spre exemplu, când s-a discutat sprijinirea răsculaților reformați din Ungaria de nord împotriva Habsburgilor. Alteori, se ia în secret de către principe prin colaborare cu cancelarul Ioan Bethlen sau, mai târziu, cu Mihail Teleki, fiind ignorați ceilalți consilieri. Spre partea finală a domniei, după anul 1683, deciziile sunt luate în numele principelui, deci nu-i aparțin, inițiatorul majorității lor fiind Mihail Teleki sau membrii „delegației” lăsată să conducă destinele țării asaltată de Habsburgi.

Privitor la baza economică a autorității princiare se cunoaște foarte bine că pe lângă proprietățile personale ea s-a constituit prin domeniile, bunurile și veniturile fiscale. Este bine cunoscută politica lui Gabriel Bethlen în această privință – începută cu măsuri de verificare și de revizuire a tuturor dăruirilor și zălogurilor. Astfel în 1615 în Adunarea Stărilor se discută recuperarea domeniilor fiscale: Hust, Chioar, Gherla, Oradea, Gilău, Cluj-Mănăstur, Alba Iulia, Deva, Gurghiu, Caransebeș, Lugoj, cetatea Bran, Ineu, Lipova¹⁴. Această politică a fost continuată prin introducerea monopolului princiar asupra dreptului de comercializare a o serie de produse ce vizau stabilizarea valorii monetare, măsuri care în final i-au asigurat banii necesari campaniilor militare și o avere considerabilă. Principele Gheorghe Rákoczi I a luat măsuri similare prin care bunurile și veniturile fiscale să-i revină în stăpânire, să sporească numărul domeniilor personale ce cresc de la 10 la 32, ajungând să fie unul din cei mai bogați oameni din Transilvania. Potrivit unui inventar din anul 1650 al moșiilor fiscale¹⁵ seria acestora cuprindea domeniile Alba Iulia, Chioar, Gurghiu, Gilău, Cluj-Mănăstur, Gherla, Făgăraș, Oradea, Zlatna, Deva, Aiud, Ineu, Lugoj, Caransebeș, Hust, Turnu Roșu.

Mihail Apafi, care își începe domnia în împrejurări mult mai grave, cu mari pierderi teritoriale (cetățile fiscale din Vest cu domeniile aferente din cuprinsul banatului Lugojului și Caransebeșului, respectiv teritoriul pașalâcului de Oradea), reușește printr-o politică similară să-și creeze o temeinică bază economică,

¹⁴ MCRT, VII, p. 281.

¹⁵ MCRT, XI, Budapesta, 1886, p. 105-112.

restrânsă însă la teritoriul rămas principatului. Revizuirea dăruirilor și zălogirilor făcute de după 1657 îi oferă prilejul de a redobândi în 1663 mai multe moșii ale fîscului, procesul de revizuire aflându-se în desfășurare și în anul 1681. Familia princiară intră în stăpânirea domeniului Făgăraș (1663), Blaj (1664), Porumbac (1668) și altele. Revine fîscului o serie de venituri din vigesimă, tricesimă, ocele de sare (1665). Marea majoritate a măsurilor au fost luate în primul deceniu de domnie, altele pe parcurs, toate asigurându-i principelui o bază economică suficientă pentru a întreține o curte numeroasă, o gardă princiară formată din mercenari polonezi, germani, români etc. și să plătească Porții Otomane tributul și restul darurilor însoțitoare. Față de politica economică a altor principii există totuși o diferență. Pe lângă favorizarea propriei familii a sprijinit obținerea de bunuri și de către cei apropiați, spre exemplu Dionisie Banffi primește domeniul Gilău, ca să nu vorbim de favorurile de care a beneficiat apoi Mihail Teleki, principalul său colaborator după înlăturarea lui Banffi, ce ajunge să dețină domenii uriașe pe tot teritoriul principatului.

Poate că nu este lipsită de interes nici o privire comparată asupra puterii militare a principilor în cauză. Istoriografia problemei – monografiile venite din spațiul maghiar au evidențiat curajul, importanța participării cu oști numeroase în special din mercenari a lui Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I în campaniile antihabsburgice din Războiul de 30 de ani, acțiuni desfășurate în general, cu mici sincope, cu știrea și cu acordul puterii suzerane. Ele sunt relevante și pentru ieșirea Transilvaniei din anonimat în spațiul politicii central europene. Lucrurile se schimbă atunci când vine vorba de Mihail Apafi. Acesta acordă drept de refugiu în Transilvania mai multor nobili reformați refugiați din Ungaria de nord din cauza persecuției religioase promovate de Viena, dar nu s-a lăsat implicat deschis într-o campanie militară antihabsburgică, neavând acordul Porții. Acțiunile militare izolate datorate lui Mihail Teleki nu au determinat angajarea Transilvaniei într-un război alături de răsculații maghiari reformați, fapt care a atras după sine în epocă promovarea unei imagini mai puțin favorabilă lui Apafi și, oarecum în contradicție cu alte surse ce insistau asupra preocupărilor sale exagerate legate de problemele religioase. Participă din porunca Porții și alături de aceasta și de trupe din Țara Românească și Moldova la campaniile militare din 1663, 1664 de la Ersekujvár¹⁶ împotriva austrieșilor fără ca pacea de la Vasvár care a urmat războiului să aducă vreun beneficiu participanților, în cazul de față Transilvaniei. De asemenea, în 1683, este alături de turci la asediul Vienei, fără însă a participa efectiv, având doar rol de apărare. Mai puțin discutate în istoriografie sunt eforturile diplomatice ale lui Apafi, susținute la nevoie cu trupe, pe de o parte, pentru obținerea cetăților din nordul Transilvaniei, iar pe de altă parte pentru stabilirea unei limite teritoriale a pașalâcului de Oradea ajuns cu pretenții până în zona Gilăului. Rezultatul, în final,

¹⁶ Susana Andea, *Transilvania, Țara Românească și Moldova. Legături politice (1656-1688)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 173-195.

i-a fost unul favorabil. Linia defensivă a Transilvaniei în partea de Vest ajungând practic să fie deținută de Apafi prin oamenii săi de încredere.

Privitor la inițiativele și reușitele în materie de politică externă, păstrând proporțiile, există iarăși o serie de similitudini. După cum se știe principele, ca supus al Porții, trebuia să aibă acordul acesteia atunci când încheia tratate și alianțe cu alte state. Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákoczi I prin asocierea cu alte state și prin participarea lor la campaniile Războiului de 30 de ani au făcut cunoscută mai bine Transilvania în Europa fără însă cu beneficii deosebite în final pentru țară. Demersurile diplomatice la curțile europene nu au lipsit însă nici lui Mihail Apafi, fiind cunoscute în special legăturile cu statele protestante, în special cu Anglia, apoi cele cu Franța și Polonia pentru alianțe antihabsburgice. Nu putem omite o serie de legături cu statele creștine stabilite la nivelul reprezentanților diplomați aflați la Poartă. În privința relațiilor cu Moldova și Țara Românească¹⁷ Mihail Apafi, urmând tradițiile antecesorilor săi încheie tratate de bună vecinătate, de alianță și de colaborare, dar acestea sunt mai puțin ostile Porții. Cu toate acestea, încălcându-se toate prevederile din condițiile impuse de Poartă lui Apafi, principele sprijină fuga domnului din Țara Românească, Grigore Ghica, și acordă adăpost în Transilvania doamnei Ghica, nesocotind reacția vehementă a puterii suzerane.

Cu toate că în istoria existenței Principatului autonom al Transilvaniei nu a funcționat principiul succesiunii ereditare la tron și deci constituirea de familii domnitoare, totuși uneori principii mai puternici au reușit să ocolească voința Stărilor în acest domeniu – cel de alegere al principelui – și pe cel al Puterii Suzerane de confirmare. Exemple în acest sens vin de la Gabriel Bethlen ce-și transferă puterea soției sale, devenită principesa Ecaterina de Brandenburg, de la Gheorghe Rákoczi I ce reușește ca în timpul vieții să-și numească succesor la tron pe fiul Gheorghe Rákoczi al II-lea, numire acceptată de Stări și de puterea suzerană. Pe aceeași direcție s-au înscris și demersurile lui Mihai Apafi I care va reuși să obțină acordul Stărilor și bineînțeles pe cel al Porții care-l va confirma ca și succesor la tron pe fiul minor Mihail Apafi al II-lea, principele obținând asentimentul tuturor în contextul existenței unor candidați la tron ce se bucurau de susținere. Sunt argumente care ilustrează existența unui principe bine ancorat în realitățile economice, politice și sociale, cu influență și autoritate atât în fața Stărilor cât și în fața marilor demnitari turci.

Această sumară trecere în revistă a principalelor elemente care, în opinia noastră, pot indica nivelul autorității princiare, îngăduie unele concluzii. Începuturile domniei fiecărui principe s-au făcut cu o serie de constrângeri, unele venite din partea puterii suzerane și altele din partea Stărilor din principat. Numărul și conținutul „condițiilor” impuse a fost direct influențat de experiența Stărilor avută cu domnia anterioară ca și de contextul mai larg internațional. Cei trei

¹⁷ *Ibidem*; Idem, *Din relațiile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească în secolul al XVII-lea*, Cluj-Napoca, 1997.

principi au depășit aceste bariere, reușind de cele mai multe ori să se impună Stărilor. A contat enorm personalitatea principelui, suportul economic, militar dar și susținerea de care s-a bucurat. Dacă pentru Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczi I putem vorbi de domnii personale autoritare, în cazul lui Mihail Apafi ne găsim mai degrabă în fața unei domnii autoritare a principelui împreună cu o grupare a Stărilor. În această asociere credem că nu greșim dacă afirmăm că și epoca lui Apafi poate fi apreciată ca una a principilor autoritari, idee pe care de altfel au susținut-o și alți istorici. Suntem convinși că doar un principe puternic, cu autoritate, a reușit să păstreze principatul supus presiunilor militare din partea turcilor și a imperialilor atât până la 1665, cât și ulterior. Mai mult, nu putem să omitem și faptul că în 1684 a reușit să permanentizeze tronul în familie, obținând din partea Porții recunoașterea succesiunii pentru fiul său minor.

Situația s-a schimbat total după asediul Vienei din 1683, când s-a rupt echilibrul de forțe dintre cele două imperii rivale, Habsburgic și Otoman. Noul context de politică externă, creat prin succesele militare ale Habsburgilor, a determinat Consiliul Princiar să facă un pas înapoi, lăsând locul „deputaților”, desemnate de Adunarea Țării, să poarte tratativele cu imperialii (1685-1690). Astfel s-a ajuns și la punerea în umbră a autorității princiare, fiind momentul în care în prim plan se afirmă, pe lângă un grup de nobili cu experiență în diplomatie, o nouă grupare, am zice de rangul doi, cu autoritate primită din partea Adunării Stărilor, care încearcă, nu întotdeauna în mod inspirat, să pregătească noul statut al Transilvaniei ocupată practic de trupele habsburgice.